

BESZÉD

MELYET

BEÖTHY ZSOLT

BÖLCSESZETTUDOR, AZ AESTHETIKA NYILV. RENDES TANÁRA, A BUDAPESTI
ORSZÁGOS TANÁRVIZSGÁLÓ BIZOTTSÁG ELNÖKE, A TANÁRKÉPZŐ INTÉZET IGAZ-
GATÓJA, A M. TUD. AKADEMIA RENDES TAGJA, A KISFALUDY-TÁRSASÁG RENDES
TAGJA ÉS TITKÁRA, A PROTESTANS IRODALMI TÁRSASÁG VÁLASZTMÁNYI, A PRÁGAI
CSEH KIR. AKADEMIÁNAK LEV., AZ ORSZÁGOS KÖZOKTATÁSI TANÁCS TAGJA,
A BÖLCSESZETI KAR E. I. DÉKÁNJA.

AZ 1891—1892. EGYETEMI TANÉVNEK

ÜNNEPÉLYES MEGNYITÁSAKOR

1891. ÉVI SZEPTEMBER 15-én

A KIR. MAGYAR TUDOMÁNY-EGYETEM IFJUSÁGÁHOZ

INTÉZETT.

AMERICAN

THE AMERICAN BOOK CONCERN, NEW YORK, N. Y.

NEW YORK, N. Y.

THE AMERICAN BOOK CONCERN

NEW YORK, N. Y.

THE AMERICAN BOOK CONCERN

THE AMERICAN BOOK CONCERN, NEW YORK, N. Y.
THE AMERICAN BOOK CONCERN, NEW YORK, N. Y.
THE AMERICAN BOOK CONCERN, NEW YORK, N. Y.
THE AMERICAN BOOK CONCERN, NEW YORK, N. Y.
THE AMERICAN BOOK CONCERN, NEW YORK, N. Y.
THE AMERICAN BOOK CONCERN, NEW YORK, N. Y.
THE AMERICAN BOOK CONCERN, NEW YORK, N. Y.
THE AMERICAN BOOK CONCERN, NEW YORK, N. Y.

THE AMERICAN BOOK CONCERN

THE AMERICAN BOOK CONCERN

Uraim!

Egyetemünk régi szokása ez idén tisztelnél fogva énrám ruházza az új tanév megnyitásának díszes feladatát. E feladat juttat ahhoz a szerencséhez, hogy alkalmat ad szólanom önökhöz, főiskolánk összes karainak egybegyülekezett hallgatóságához, kikkel együtt hívtuk a mult órában segítségül az Igazságnak, a Megvilágosításnak szent lelkét. Nemcsak mondom, a közönséges szólam szerint, szerencsének ezt az alkalmat, hanem valósággal annak is érzem. Igaz, hogy nekünk tanároknak az év nagy részén át, úgyszólván nap nap után van alkalmunk szólani önök közül többekhez vagy kevesebbekhez. De talán méltók sem lennénk magasztos tanító tisztünkre, szent hivatásunkra, melynél fogva a magyar tudományosság és közmiveltség legfontosabb munkája szívére és ajkunkra bízott: ha szaktanulmányaink körében vagy e körön túl nem feküdnek a szívünkön valami, a mit önök mindnyájának, az egyetem összes hallgatóságának, a haza egész ifjúságának elmondani, lelkére kötni szeretnénk. Gondolatok, melyek nem egyik vagy másik kathedra tudományos érdekét, hogy úgy mondjam: pályáját illetik, hanem valamennyünk összes munkásságának áhított sikerét; önöket nem mint szakpályájokra készülöket, hanem mint a nemzet értelmi

és erkölcsi erejének jövő képviselőit; nem azt, amit önök várnak a hazától, hanem amit önöktől vár a haza. Bizonyára szerencse minden alkalom, midőn e gondolatokkal azokhoz fordulhatunk, kiknek fogékonyságában és megemlékezésében keressük életünk feladatát, mint mi az önökében. Szerencsénk, ha hallgatnak; de a mi és az önök, a jelen és a jövő, az iskola és a haza szerencséje, ha meg is hallgatnak.

Sok szép szót, sok lelkes buzdítást, sok aranytanácsot, sok ékes beszédet hallottak önök és elődeik e helyről, fényes elmék és meleg szívek paraisenseit, melyekben három szeretet lüktetett: a haza szeretete, a tudomány szeretete és az ifjúság szeretete. Bocsássanak meg e nagynevű elődök, azok, kiket még közöttünk tisztelünk és azok, a kiknek csak árnyékait idézhetjük, hogy szavaiknak csak ezt a három forrását emelem ki; de nekem csak épen ez a három ad némi jogot nyomukba lépnem. Az akadémiai pálya céljának és útjainak, módjának és eszközeinek, veszélyeinek és dicsőségének ismertetésében, az eszmék mélysége és gazdagsága s az előadás szépsége tekintetében, sem velők versenyre kelni, sem őket gyöngébben ismételni nem merem. Soraikon túl, messze túl, inkább egy szegény tanítót keresek föl, ki nem viselte a mi arany lánczainkat, de azokat a súlyos lánczokat, melyek a magyar tudományt és művelődést béklyózták, a keserv éleslátásával ismerte szemről szemre, kegyetlen ékeszszólással mutogatta, önmagáról megfélemező erélylyel igyekezett lerázni s hordozni volt kénytelen mártiromságának egész pályáján. Egy iskolai megnyitója az, melyre utalok. Gondolatokat fejteget

benne, melyeket az azóta lefolyt közel kétszázötven év sem avított el teljesen s a melyek méltók, hogy önök kegyeletét és figyelmét rájok irányozzam. A kegyelet, melylyel a multat fölkeressük, nemcsak javulásunkra, hanem legtöbbször okulásunkra is szolgál.

Azok közül való volt ő is, kiknek tudományszomja s a magyar kultúra megalapítása és fejlesztése iránt való lelkesedése a külföldön ébredt, ott alakult ki lelkekben életöknek célja, ott választották meg a hozzá vezető utakat, melyek azután el is vitték őket a nyomor és csalódások halálos ágyához, a gyulafehérvári vérszomjas disputához, a bihari remeteségbe. E jelenség feltűnő ismétlődései, Apáczaitól egészen Széchenyiig, talán némileg kedveztelenebb világot vet múltunk kulturális viszonyaira, mint a milyenben ezeket tekinteni szeretjük: de kárpótlásul, különböző századok kitűnő embereinek tanuságtételével, rendkívül erősíti hitünket nemzeti érzésünknek erejében, mely a hányszor csak kiváló szellemekben találkozott a külföld fensőbb művelődésével, úgy hódolt meg neki, hogy egyszersmind nemzetének hódítsa meg. A mire életöket tették, a mi lelkeket eltöltötte, soká nem tudták átönteni nemzetökbe: álmuk álomnak maradt csak, s az egyesek példájának ily sikertelenségét csalódásnak szoktuk nevezni. De azonnal másnak tűnik fel az ő, egyéni életök során elszigetelt és hiú törekvéseik jelleme, ha pályájokat, eszméiket, vértanúságukat a nemzeti élet fejlődésébe illesztjük be. Nekik még messze jövőendő, de előttünk már ismert korok ormai-ról halljuk a viszhangot szavaikra, melyeket nagy

és kicsiny, az idők teljességében, megtanúl, hangoztat és vall. A nemzetek története valóban rég porladó álmodozók képtelen álmainak késő és folytonos valósulásaival folyik odább. De bármily felségesek voltak ez álmok — Apáczai álmai, Bessenyei álmai — az álommagyarázatok helyett vissza kell sietnem tárgyamhoz.

A nagy tanító, kiről szólok, Apáczai volt, kit Erdélyi, a magyar bölcészet történetében, a magyar tudományosság fölélesztőjének és alapítójának nevez. Az akkori tudós világ első rangú intézetének, az utrechti egyetemnek, följánlott tanári székét nem fogadja el s haza siet, rá a tudósra nézve idegenbe, az emberre nézve bizonytalanba, de oda, hova magyar lelke vonja, hova tudományos készülétének és lelkesedésének ez által kimutatott czélja hívja. Egy elmaradt nemzet tanítója akar lenni s megküzdeni az ellenséges időkkel, kedvezetlen hagyományokkal, féltékeny érdekekkel és nehézkes természetekkel. Elbeszéli, hogy mikor a kultúrában parlag hazájára függeszti tekintetét, bánata elveri az álmot szemeiről s éjtszakákon keresztül tűnődik, hogyan segíthetne mindezen. A nyugot népei bámulattal és irigységgel töltik el, a magáé fájdalommal és pirulással. Neki esik az írásnak, minden tudományokból magyarra tenni valamit. Nem riad vissza a nyelv szegénységétől s elhatározza, hogy nem hal meg a nélkül, hogy a magyarnak minden tudományt magyarul adjon. A nemzeti tudományosság megalapításának e lelkes vágya hatja át gyulafehérvári beszédét, a bölcsélet tanulásáról, melylyel katedráját elfoglalta. Azzal a vakmerő gondolattal

áll elő, vagy inkább küzködik benne, hogy a magyar nemzet ne csak részt vehessen a bölcsészeti műveltségben, hanem rövid idő alatt más népeket, ha felül nem halad is, legalább elérhessen. E lángoló törekvés hatja át tanári működését, ez vezeti tollát az Encyclopaediában. Eredetiségét támadni annál könnyebb, mert bevezetésében a leglelkiismeretesebben számot ad valamennyi forrásáról, melyeket kivont vagy fordított. Nem is abban áll nagysága; de abban az erkölcsi forrásban, melyből e kölcsönzött filozofiai tanítások, akkor példátlanul, nemzeti nyelven törekedtek a nemzeti elméhez; abban a prófétai lélekben, mely minden áron tudományt kívánt nemzetének, mert a tudomány nélkül való nemzet elvész; abban az ihletes éleslátásban, melylyel tudta és hirdette, hogy ez a tudomány csak magyar tudomány lehet. A heves fejű izgató minden téren a reform embere: filozófiában Cartesius és Ramus tanítványa, politikában a hollandi szabadság ideálja villanik át agyvelején, egyházi életben a demokratikus szervezet hive. E presbiteriánusokat, az independensek után s az angol forradalom hatása alatt, olyanformán tekintették akkoriban Európaszerte, mint ma a nihilistákat. Rákóczi udvarában sem uralkodott felőlők jobb vélemény. A fejedelem Apáczait vitára fogatja s tudjuk, hogy e viták inkább törvényszéki tárgyaláshoz hasonlítottak, melynek eredménye eleve meg volt állapítva. A közvádoló szerepét Rákóczi maga veszi át s haragtól fojtogatva, félelmes czélzásokkal vagdalkozik. A tudós őszintesége és bátorsága, valamint kathedráján, hol ajkáról az élet igéit lesték

tanítványai, úgy itt a vádpadon is rendületlenül helyt állott, hol urának és bírójának ajakán a halál igéje lebegett. Csak egy öreg papnak igaz keresztyénsége és türelmes felekezetisége állta útját, hogy el nem lebbent s a lelkiismereti szabadságnak Erdély is nem látta egy vértanúját.

Apáczeit Kolozsvárra helyezik át. Itt mondja azt a híres beköszöntőjét, mely az egész magyar művelődés-történetnek egyik legérdekesebb és leg-szomorúbb okirata. E szegény, üldözött, beteg tudós a tudomány oroszlánszívű fölkentjei közül való, kit a közelmúlt rémjelenetei ép oly kevésbé képesek megfélemlíteni, mint halálának közelgő árnyéka. Tudós, ki hisz eszméiben, hazafi, ki hivatottnak érzi magát az igazság szavával megváltani nemzetét, puritán, ki mit sem vár a nagyoktól, hal-dokló, ki istene előtt tárja föl lelkének keserveit. Beszédében két hang a vezérlő, mely végig össze-olvad s mégis tisztán cseng füleinkbe. Az egyik forró szerelmi vallomása nemzetének. Ennek nagysága műveltségben és hatalomban, a miért küzd azzal a másik hanggal, melyben szinte vad gyűlö-let forr vezetői ellen. Megtámadja az egyháziakat, kik kevés kivétellel haszonlesők és felfuvalkodot-tak, az iskola munkáját és embereit lenézik, az ifjak nemesebb törekvéseit mosolyogják és ócsá-rolják; a lomha és kegyetlen előjárókat, kik a tudományról álmodni sem képesek; a tanítókat, kik hivatás nélkül készülnek pályájokra s lelkesedés nélkül töltik be, jövedelmesebb egyházi hiva-talokat lesve; az egész közrendet, mely az örökös jobbagyság csikorgó szegénységével csak menedék-

nek láttatja az iskolát a tanulóval, kit, mint mindeneket körülötte, semmi de semmi egyéb, csak a kenyér képes lelkesíteni. Iskola! Ezt szeretné kiáltani és semmi egyebet, s mint valami bűvös jelszóval elűzzi vele ebből az országból a tudatlanság és érdekhajhászat, a maradiság és közöny lelkét. A tanúltságot csak becsülés táplálja: az iskolának, a tudománynak, a tudósnak megbecsülése. Ez az, a tudomány becsülete és szeretete, a mi hiányzik nálunk. Pedig csak ez nyithatná meg a nemzeti nagyságnak igazi, életadó forrásait. Magyar egyetem, mint a magyar tudomány forrása; magyar tudomány, mint a magyar műveltség forrása.

Apáczai, nem sokkal e beszéd elmondása után, mely „világos mint a nap és keserű mint az epe,” meghalt, az 1659. év utolsó napján. Az új év hajnalát nem láthatta már. De pályája nem szakadt meg itt s az új esztendő mégis elkövetkezett rá. Ime önök körültekintenek e deákból, németből végre magyarrá lett s igazi virágzásra csak magyarsága idején emelkedett intézetben, mely ma a világ egyik legnépesebb főiskolája; ennek az anyaintézetnek körében és körén kívül száz és száz magyar katedra körül sereglének, melyeket híres és díszes intézeteknek, gyűjteményeknek egész sora támogat oktató munkájában; megfordúlnak a közkönyvtárakban, hol az egyre fejlődő, gazdagodó magyar irodalom termékei állanak rendelkezésükre, mely a tudományok minden ágában lelkesen igyekszik előre; mindezeneken túl egy, a nemzet erejéből termett közrendet tudnak és éreznek maguk fölött, mely a magyar kultúrát joga és hatalma szerint minden erejével

ápolni hivatott és képes: mindezekkel szemben méltán kérdezhetik tőlem, mit akarok e rég elhangzott, rég idejőket múlt panaszokkal, e régi keserűséggel, mely talán a maga korában is sötétebbeknek látta a viszonyokat a valónál? Szívesen osztozom az önök nemes önérzetében, hogy ime mennyire mentünk; de mégis azt hiszem, ha az a komoly tanító, kit nevén neveztem, idézésemre valóban megjelenék ma közöttünk és körültekintene, talán alig tudna magához térni ámulatából, hogy ime százados álmok valósúlhatnak, talán örömét ép oly szenvedélyesen fejezné ki, mint valaha haragját tolmácsolta: hanem összeszedvén magát s éles szemével a dolgok mélyére tekintvén, elragadtatása mégis csak azzal az intéssel végződnék, hogy: ennek a földnek jobban kellene mozognia.

Tudományos életünk, irodalmunk és iskolánk példátlan fejlődése mellett is, ha haladni akarunk, meg kell látnunk a hiányt. Apáczai ideálja, a magyar közmívelődés, mely midőn a nemzet összes tanult osztályait áthatja, egyszersmind a nemzet egyéniségét is kifejezi s szellemi egységében törhetetlen erejét alkotja: még mindig csak törekvésünk tárgya. A nemzeti nyelvű és szellemű tudomány és művészet, melyet a nemzet érdeklődése, megértése, részvéte, ösztönzése kiter: ez a nemzeti míveltség. Minél nemzetibb ez a kultúra, minél több részt vett megalkotásában a nemzetnek saját szelleme: annál hathatósabb, mert annál több képességét rejtí magában, a mind szélesebb és szélesebb rétegekre terjeszkedésnek. Közmíveltségről a nyugoti országokban is csak attól kezdve szólhatunk, mikor a renaiss-

sance, mely első korszakában csak tudomány és műkedvelés volt, nemzeti színeket kezdett ölteni. A természettudományok művelésének is ép így alakulnak, vagy ki fognak alakulni nemzeti vonásai. Az ilyen műveltség az, mely míg a nemzet egységét erősíti, a művelt emberiség szellemi kapcsolatát is kifejezi és gyarapítja. Magyar tudósaink tekintélyes száma és lelkes igyekezete, művelt magyarjainknak hál' isten egyre gyarapodó serege mellett vajjon elmondhatjuk-e, hogy van ilyen értelemben vett magyar műveltség? Terveiben gyönyörködünk, tereit tisztogatjuk, anyagát készítgetjük, köveit rakosgatjuk, de épülete még nem áll. Erre a munkára, ehhez a munkához való lelkes és komoly készületre hívom önöket ma, fiatal barátaim, Apáczai tanításával, hogy az iskola forrása a tudománynak, a tudomány a közműveltségnek, mind-egyikök fejlődésének, virágzásának föltétele pedig a tudomány szeretete és megbecsülése.

Az iskola, de az, melybe ifjú szívek és elmék a szülői házból s kezdő tanulmányaik köréből a tudomány vágyát és sejtelmes tiszteletét hozzák, s a melyből a tudomány szeretetét és édes szomját viszik el magukkal. Nem az az iskola, melybe csak bizonyítvánnyal lépnek, melyet csak bizonyítványért járnak s csak bizonyítvánnyal hagynak el. Az iskola, melynek növendékeiben az élet és természet igazságai megismerésének vágya forr, a szellemnek ez a leghatalmasabb ereje, mely ha egyszer igazán megmozdult, nem lankad, nem nyugszik el többé soha. Nem az az iskola, melyet tanítványa csak a jövőendő kenyer, a jövőendő rang,

a jövőendő befolyás sanyarú föltételének tekint s örül, ha hátat fordíthat neki: hanem az, melyet élete legnemesebb törekvései irányzójának, legtisztább és leggazdagabb örömei forrásának néz, s hálával gondol rá, a míg él. Az iskola, melynek képzete után kapták egyetemeink az Anya nevet.

Nem ritkán halljuk a fölvetett kérdést, hogy az iskola, a tanulmányok menetének mai berendezésében, még ha ébreszt is nemesebb fogékonyságot és magasabb törekvést, a zárt szakok egyoldalúságában, kedvező hatással van-e az igazi műveltség fejlesztésére és terjesztésére, mely a szellemi élet egésze iránt kíván érdeklődést és vonzalmat? Bátran ki merem mondani, hogy e tekintetben a kénytelen és kelletlen tanulásnál a sokat gúnyolt tudós egyoldalúság is többet ér, mert erkölcsi alapja egy a műveltségével: az igazság keresésére ébredt munkakedv. De meg az iskola, az egyetem, szívesen kínálja a művelődésnek minden forrását, s felhasználásukat csak az a felfogás teszi nehezzé, mely az egyetemben csakis a gyakorlati, a kenyérkereső pályák iskoláját látja és semmi egyebet. E felfogás neveltjeiről — modern, tógátlan utódai az Apáczai „kaszára-kapára született” tanulóinak, kik anyagi nyomor helyett lelki szegénységben „csikorognak,” — kénytelen mindörökre lemondani a nemzeti kultúra. Tudományos pályákra lépnek, de csak diplomáik, nem pedig érzületök, munkájok, felfogásuk jelleme szerint; e pályák magasztos erkölcsi tartalmának és kötelezettségének érzete nélkül. A jogászi, orvosi és tanári pályák csak annak a kapcsolatnak állandó érzete, tisztelete és ápolása

által tudós pályák, mely őket a jogi, természeti és bölcséleti tudományokhoz fűzi; e nélkül talán hosszabb és költségesebb előkészületet igénylő, de más-ként egyszerű mesterségek. A tudomány e megszentelő szellemének, melynek minden tudós pályája jó papja holtig áldozik, holtig tanul, az iskolában kell ébrednie, s ez az iskola padjain ébredt vágy, szeretet, munkakedv, kötelességérzet kelti és táplálja a fogékonyságot, érdeklődést a szellem munkái és munkásai iránt általában. Ez ad fölmenteket és munkásokat, magyarázókat és terjesztőket a nemzet tudományának, irodalmának és művészetének. Ez teremti meg a hadsereget, mely a nagy tudóstól a nép egyszerű tanítójáig, a rangfokozatok különféleségében, de egyformán szent tiszteletességében, a nemzet szellemi erejét képviseli, melyben bizva, melytől vezetve megállja helyét a népek versenyterén.

Sokszor megújúl a panasz, bizonyára gyakran hallották önök is, hogy a mi egyetemi fiatalságunkat, jelentékeny részében, úgy tanuló pályájának, mint élete útjának nem ez a nemesebb felfogása vezeti. A tudomány szomja, szeretete csak kivételes ébred és hat benne. Bécsület e kivételeknek, de a tanulás, az ismeretszerzés nem öröm rá nézve, hanem a legjobb esetben tisztességesen teljesített, igen sokszor pedig kelletlen, félvállal végzett kötelesség. Munkáját, lelkesítő ideálok híján, nem távolabbi és eszményibb célokhoz, hanem csak a vizsgálati szabályzatok betűihez szabja. Ügyvéd, bíró, orvos, tanár akar lenni, s annál, a mit a holt betű megkövetel, az ő élő lelke sem áhít többre. A tudo-

mány szövétnekét, a vizsgálatokra készítő kivonatokban, kompendiumokban, kátékban csak pislogó mécsnek látja s tiszta és fényes világáról alig szerez fogalmat. Még nemesebb ambíciója is megmegtéved s pályájától idegen tereken keres oly sikereket, melyek nem ritkán a legszomorúbb áldozatokat követelik tőle: az elvesztegetett óráknak, a lélek fiatal derűjének és a munkakedvnek áldozatát. Ime a panaszok.

Még ha e panaszok egész kiterjedésekben alaposak lennének is, mielőtt orvosszerek megállapítására gondolunk, azt hiszem, tanácsos tisztába jönnünk a felől, hogy magában ifjúságunkban, ennek testi-lelki alkatában, örökölt hajlamaiban, erkölcsi fogyatékoságában rejlik-e a baj egyedüli oka. Hosszu tanítói pályám alatt, melyen bő alkalmam volt foglalkozni a fiatal lélekkel attól kezdve, hogy magyarul olvasni tanítottam, egészen addig, míg a magyar szellemnek legfelsőbb megnyilatkozásait megértettem és átérzettem vele, arra a biztató meggyőződésre jutottam, hogy ifjúságunk a szellemnek mind fogékonysága, mind képessége tekintetében nem áll hátrább a külföldinél. Erre nézve nem is hiszem, hogy ellenmondásra találnék. De tudományos irányú fejlődésének szükséges, nélkülözhetetlen támasztékait, segítőit, föltételeit, az egy iskolán kívül, alig találja meg maga körül kellő mértékben; meging, elhajlik s a nemzeti közmíveltség újra, meg újra, megint újra szegényebb lesz egy, száz, ezer reménynyel. Az egyetembe léptétől az élet szabadabb levegőjét szívja; de ez a levegő, a politikai és társadalmi élet levegője, mely nyugoton tele van egészséges,

éltető, tápláló elemmel, nálunk csak kevéssé alkalmas a komolyabb tudományok, eszményibb törekvések csirájának föléltetésére. Ezt az életet, sok irányú fényes haladásunk ellenére, még nem hathatta át igazán, mélyen és egészében a kultúra levegője. Látja-e immár világos, meggyőző, ellenőköndhatatlan példákban fiatalunk fönt és lent és körülötte mindenfelé, a miért a szegény Apáczai kiáltozott a pusztában: a tudománynak a tudományért való megbecsülését, mely a tanúltságot táplálja? A száz és ezer intés között, melyekkel atyai büszkeség és anyai szeretet évenként útnak bocsátják gyermekeiket a főiskola felé, vajjon hány van, mely az ismeretek kíváнатosságát, a tudomány fenését emlegetné, vagy csak meg is említené a vizsgák szükségessége mellett? Az az apai jó tanács, mely a könyvbűjő fiut óva riasztotta a „vak Kölcsey“ példájától, minden valószínűség szerint akkor sem volt igaz, mikor keletkezett; de most sem hallhatjuk bizonyos fájó érzés nélkül. Azután az ifju, ha az életbe előre tekint, talán ébredező tudományos hajlama nyer-e elevenebb ösztönt az elismerésnek ama mértékétől, melyben a csöndes tudományszeretet és tudománymívelés részeseül? Tudós testületeink kitüntetései, melyeket társadalmunk érdeketlenül néz, sajtónk pedig rendszerint lélekemelő és buzdító gúnynyal kísér, csak kiválóbb sikereket koszorúznak. Az úgynevezett tudós állás kevés; a gyakorlati pályákon pedig a közfelfogás, olykor még irányadó körökben is, nem tartózkodó bizalmatlansággal nézi-e a tudós hajlamokat? Nem szükségkép a kenyér tola-kodik-e fiatal szemei elé, midőn a társadalmi tisztess-

séget vele láthatja legállandóbb és legbiztosabb kapcsolatban? Az élettől, melyben az iskola falain kívül torog, talán csikarhat ki némi elismerést a tanuló becsesebb tulajdonaiért és igazi érdemeiért is; de a kedvezés mindenesetre önként és bőven fog reá-hullani olyan személyes előnyeiért, melyek szellemi fejlődésének inkább akadályai, mint előmozdítói. A feleletekkel e kérdésekre okozatos kapcsolatban látjuk azt a jelenséget, hogy a mi egyetemi hallgatóink, pályájok legszebb és legjellemzőbb nevét, a tanuló nevet, aggódva kerülik s jól-rosszul sikerült pótlékokkal írják körül látogató jegyeiken. Kapcsolatban, hogy szívök ifjúsága sokszor oly szomorú hamarsággal röppen el. Pedig igazi tudományszere-tet ébredését és meggyökerezését, csak az ifjúságtól várhatjuk, annál inkább, mert az elszánás, mely vele jár, csak az ifjú szívnek tiszta, önzetlen lelkesedéséből fakadhat.

Ime csak a legsietősebb körültekintés is mily bonyolultaknak mutatja a viszonyokat s mindarra nézve, a mi a visszasságokban társadalmunk rovására esik, mily kilátástalanok a törekvések, melyek a fegyelem, ellenőrzés, tanulmányi rend nagyobb szigorításában keresik az orvosságot. Egy, természete szerint lassú fejlődésről van itt szó: társaséleti fogalmaink, berendezésünk, hagyományaink és előítéleteink átalakulásáról. Hiszem, tudom, hogy ez átalakulás eredményeül a magyar nemzeti közművelődésnek kell kifejlődnie és megizmosodnia. De emberek és népek élete isten kezében van; nem lesz-e késő, mire a nemzeti erőnek ezt a győzhetetlen szellemi fegyverét kezünkbe kapjuk?! Létesí-

tésében, erősítésében, terjesztésében kiváló feladata jutott az ifjuságnak. Ez az a legnemzetibb politika, melyben nincs olyan kicsiny, ki jelentős munkára hivatva ne lenne. Nem fáklyák fényénél, nem a gyűléstermek zajában, hanem szobájuk magányában, tanuló mécsők lángjánál várakozik önökre legfontosabb hazafiúi kötelességök. Annyi vakmerő álom tölt be már ifjúi lelkesedés, fiatal elszánás által; miért ne siettethetnék, vihetnék teljességre ugyanezek Apáczai álmát is? E lelkesedésre, ez elszánásra, e munkára hívom ma fel önöket, ifjú barátim. Csak el ne nyomják szívök legnemesebb hangját, mely az igazságra vágyik; csak bátran és készen merüljenek el az örömökbe, melyeket a tudományokkal való foglalkozás nyújt s igyekezzenek egész életökre megőrizni; csak merítsenek bőven és szabadon az ismeretek és gondolatok forrásaiból, melyeket ez anyaintézet oly szívesen kínál önöknek; csak annak a gyáva elcsüggedésnek ne engedjenek erőt maguk fölött, melyet a fogalomzavar gyakorlatiasságnak hirdet: — és a mint a telő esztendőkkal soraik szaporodni fognak, szaporodni mind jobban és jobban, a szívek komoly lelkesedése és az időknek talán még komolyabb tanúságai által megfordúl a dolgok rendje, a nemzeti műveltség álma valóságra válik, s a benne egygyé forrott nemzetre akkor aztán jöhet a megpróbáltatás.

Végeznem kell. Ez év épen századik fordulója annak, mikor az 1791. évi 16. törvényczikk rendelete következtében a magyar nyelv és irodalom egyetemünkön tanszéket kapott. Csak száz éve annak, hogy hazánk első főiskoláján Vályi András ajakáról

az első magyar szó elhangzott. A mi e száz év alatt a magyar közélet, tudomány, irodalom, művészet és közoktatás fejlődésében történt: nem tölthet-e el mindnyájunkat bizodalommal a jövőre? De ez a bizalom csak akkor lehet igazán teljes és erős, ha a múltnak nagy példái és a jövőnek még ránk váró nagy feladatai kötelességeinket is tisztán megértetik velünk, mindnyájunkkal, kicsinyekkel és nagyokkal egyaránt. Isten áldja meg önök közül azokat, a kik megértik és megteszik! E bizalom, ez intés, ez áldás szavával megnyitom a tanévet.

